

Проблема виховання в літературі 50–60-х років ХХ ст.: до питання вивчення зарубіжної літератури другої половини ХХ ст.

Статтю присвячено проблемі виховання в творах зарубіжної літератури 50–60-х років ХХ ст. та ролі художніх творів у становленні особистості. Об'єктом дослідження стають твори «Володар мух» В.Голдінга, «Колекціонер» Дж.Фаулза, «Добрідень, смутку!» Ф.Саган та «Над прірвою в житті» Дж.Д.Селінджера, герої яких, діти, підлітки або молоді люди, перебувають у процесі становлення особистості. Простежено вплив родини та оточуючого середовища на процес виховання. Проаналізовано різні аспекти цієї проблеми, акцентовані авторами творів, та погляди письменників на шляхи її вирішення.

Ключові слова: проблема виховання, зарубіжна література, література 50-60-х років ХХ ст., виховний потенціал літератури, деформація особистості підлітка, роль художніх творів у становленні особистості, вивчення зарубіжної літератури другої половини ХХ ст.

The problem of upbringing in the literature of the 50-60s of the twentieth century: on the issue of studying foreign literature of the second half of the 20th century

The article is devoted to the problem of upbringing in the works of foreign literature of the 50s-60s of the 20th century and the role of artistic works in the formation of personality. The object of the study is the works "Lord of the Flies" by W. Golding, "The Collector" by J. Fowles, "Hello, Sadness" by F. Sagan and "The Catcher in the Rye" by J. D. Salinger, whose characters, children, teenagers or young people, are in the process of becoming a person. The influence of the family and the environment on the process of upbringing is traced. Various aspects of this problem, emphasized by the authors of the works, and the views of writers on the ways to solve it are analyzed.

Keywords: the problem of upbringing, foreign literature, literature of the 50-60s of the 20th century, educational potential of literature, deformation of the teenager personality, the role of art works in the formation of personality, the study of foreign literature of the second half of the 20th century

Проблема виховання в літературі 50–60-х років ХХ ст.: до питання вивчення зарубіжної літератури другої половини ХХ ст.

Вивчення курсу зарубіжної літератури другої половини ХХ ст. — важливий етап у підготовці вчителя-словесника. У відомій у 80-х роках минулого століття

кінострічці «Вам і не снилося» викладач літератури каже: «Я єдиний вчитель, який торкається душі». Ці слова надзвичайно точно відображають роль учителя-словесника в становленні особистості підлітків та місце художніх творів у процесі виховання учнів старших класів.

Слід зазначити, що проблема виховання стає провідною в низці творів, написаних у 50–60-х роках ХХ ст. письменниками різних країн (В.Голдінг «Володар мух» (1954), Дж.Фаулз «Колекціонер» (1963), Ф.Саган «Добрідень, смутку!» (1954), Дж.Д.Селінджер «Над прірвою в житті» (1951). Героями зазначених творів стають діти, підлітки або молоді люди, поведінка яких яскраво обумовлена специфічним дитинством та отриманим вихованням. Таким чином, дані романи мають потужний виховний потенціал, а їхній грамотний аналіз сприяє розумінню майбутніми вчителями-словесниками ролі художніх творів світової літератури у процесі виховання та становленні особистості.

Незважаючи на те, що у зазначених творах піднімається одна й та ж проблема виховання, у кожному з них акцентується її окремий аспект та подається авторська концепція її вирішення.

Так, написаний англійським романістом В.Голдінгом твір «Володар мух» має досить своєрідну жанрову ідентифікацію. Роман розглядають як філософську притчу, антиутопію та антиробінзонаду, дія в якій відбувається на безлюдному острові в океані, куди в результаті авіакатастрофи потрапляють діти у віці від 5 до 14 років.

Дитячий колектив, який формується на острові, стає для автора соціальною моделлю, на прикладі якої автор аналізує закономірності розбудови суспільства. Відомий факт, що письменник розпочинає писати свій роман як пародію на твір класичної англійської літератури «Кораловий острів» Р.Баллантайна. Ідея переваги англійської нації, що стає однією з провідних у Баллантайна, переосмислюється Голдінгом, який протиставляє у своєму романі ідеалізованим хлопчикам 19 століття реальних дітей 20-го. Опинившись на безлюдному острові, завтрашні англійські джентльмени деградують і впродовж не досить великого проміжку часу із цивілізованих хлопців, що мають себе поводити гідно, адже вони англійці, перетворюються на зграю дикунів, які не тільки полюють на

диких тварин, вбиваючи їх заради власного задоволення, але й здатні на знищення собі подібних.

В.Голдінг торкається ролі церкви у вихованні дітей та підлітків, демонструючи той факт, що діти, які співали у церковному хорі, а отже проводили у церкві багато часу, дичавіють першими. Ідея формальної релігійності, яка не передбачає справжньої віри та чітко усвідомлених моральних принципів, засуджується автором і презентується не тільки як безрезультатна, але й як та, що провокує зворотній результат.

Одним з провідних у творі є образ неіснуючого звіра, який стає проєкцією страхів дітей, що потрапили на острів. І якщо маленькі діти починають боятися майже одразу, залишившись у скрутній ситуації без піклування дорослих, то дорослі хлопці починають боятися «звіра» по мірі їхнього здичавіння. Поступово стає зрозумілим, що їхній страх спричинений вивільненням тваринного початку, який в силу природи існує в кожній людині і яким герої твору перестають керувати, морально деградує. Саме з цим образом і пов'язаний авторський посыл щодо проблеми виховання, яка стає провідною у даному творі. Виховання, за В.Голдінгом, це вміння приборкати внутрішнього «звіра», адже саме це дозволяє людині завжди залишатися людиною, незважаючи на важкі, а інколи просто нелюдські умови її існування.

Зовсім інший аспект проблеми виховання акцентує ще один англійський письменник — Дж.Фаулз — у своєму романі «Колекціонер». Герой твору — дрібний чиновник Фредерік Клегг, який скоює злочин: викрадає дівчину Міранду. Живучи певний час бранкою в заздальгідь купленому Клеггом саме для цього будинку, Міранда, захворівши на запалення легенів, вмирає, так і не отримавши допомогу лікарів, яких викрадач не може запросити до себе, щоб не бути викритим. Дивний вчинок свого героя автор намагається пояснити своєрідністю його особистості, формування якої уходить своїм корінням у дитинство Клегга. Отже, перед нами гранично закомплексований молодий чоловік, що ненавидить людей. З одного боку, він відчуває свою недосконалість, навіть нищість по відношенню до них, з іншої — вважає себе набагато

моральнішим та поряднішим, ніж оточуючі, що заперечує для нього ідею самовдосконалення.

Причину асоціальності свого героя, його комплексу меншовартості, ненависті до людей, специфічного ставлення до жінок та до інтимного життя Фаулз бачить у дитинстві Клегга, чинниках, що впливали на становлення його особистості. Так, рано залишившись без батьків (мати кидає дитину і веде негідне життя, батько гине в автокатастрофі) хлопчик виховується в родині своєї тітки, жінки малоосвіченої, яка постійно обмежує його свободу і не дослухається до нього як до особистості. Зростаючи поряд із кузиною-інвалідом, хлопчик з дитинства відчуває до неї ненависть, адже змушений гуляти з дівчиною, яка пересувається тільки на візку, і вислуховувати від тітки образливі для нього сентенції, щодо його здоров'я та хвороби її доньки. Тітка і двоюрідна сестра постійно глузують із захоплення хлопчиком колекціонуванням метеликів. Хлопець отримує погану освіту, він досить примітивний і не має мотивації самовдосконалення. Живучи з усвідомленням того, що його кинула власна мати, Клегг, як дитина, що бачить причину кинутості в собі, а не в матері, набуває комплексу неповноцінності. Образ матері-повії породжує ненависть до жінок і ставлення до інтимної близькості як до чогось низького та негідного. Вихований таким чином, дорослий Клегг стає небезпечним у своїх діях, продиктованих його особистісними вадами. Результатом таких дій стає смерть героїні, яку закоханий Клегг викрадає і утримує як бранку, намагаючись налагодити з нею стосунки. Цікаво, що смерть дівчини не викликає почуття провини в героя. Він доходить висновку, що просто поставив собі надзвичайно високу планку і що в подальшому варто знизити вимоги до своєї наступної обраниці. Фактично примітивність і комплекс меншовартості, набуті в дитинстві, стають загрозою для оточуючих героя твору.

У 1954 р. 19-річна французька Ф.Саган пише свій дебютний твір «Добрідень, смутку!», в якому проблема виховання також стає однією з провідних. Головна героїня твору юна Сесіль, яка багато років тому втратила матір, закінчує своє навчання у закритому пансіоні і повертається додому. Її стосунки з батьком досить тісні, отже батько має на неї неабиякий вплив. З

одного боку, довірчі стосунки між батьком і донькою обумовлюють їхню душевну близькість, дружність, батько стає першим і кращим радником для своєї дитини, в якій бачить дорослу людину, гідну довіри і поваги. З іншого боку, той факт, що батько не приховує від дівчини свій досить нерозбірливий спосіб життя, численних коханок, призводить до того, що Сесіль переймає від батька його ставлення до життя. Дівчина впевнена, що кохання не існує, що відповідальність — риса необов'язкова. Як і її батька, Сесіль не хвилюють почуття інших людей, а головна мета обох — отримувати задоволення від життя. Реймон вважає, що освіта його доньці не потрібна, він впевнений, що Сесіль має вийти заміж за заможного чоловіка, який буде забезпечувати її. Тим самим батько налаштовує свою дитину на роль утриманки, людини несамодостатньої, вічно залежної, фактично знищуючи в ній будь-яку мотивацію до самовдосконалення. Переймаючи егоїзм від свого батька, Сесіль вважає за можливе втручатися в його особисте життя, моделюючи його згідно з власними забаганками. Не відчуваючи жодної відповідальності за свої вчинки, дівчина починає маніпулювати свідомістю близьких людей, роблячи їх частиною свого плану, результатом реалізації якого стає смерть жінки, що її кохає батько Сесіль і збирається з нею одружитися, — Анни. У творі автор презентує дві протилежні системи виховання. Одну з них втілює в творі батько Сесіль, другу — Анна, яка намагається спрямовувати дії Сесіль, забороняє їй зустрічатися з хлопцем, примушує сісти за підручники, щоб підготуватися до нескладеного екзамену. Якщо система виховання Реймона, батька Сесіль, полягає у повній вседозволеності, то Анна діє надто жорстко та авторитарно, фактично будучи для Сесіль сторонньою людиною. Позиція автора, безумовно, не співпадає з жодною з представлених. Ф.Саган засуджує як повну вседозволеність, так і надто жорсткий безкомпромісний підхід до дівчини-підлітка, запрошуючи читача самостійно прийняти рішення і обрати правильну модель виховання. Фатальна кінцівка твору та відсутність каяття головних героїв стосовно смерті Анни демонструє явно деструктивне виховання, яке призводить до деформації особистості підлітка і здатність на антигуманні вчинки.

У романі американця Дж.Д.Селінджера «Над прірвою в житті» акцент робиться на конфлікті 17-річного Холдена Колфілда з оточуючим світом, сповненим зла, брехні, фальшу, лицемірства, небажанні головного героя дорослішати та мрії вберегти від цього недосконалого світу дорослих, як від прірви, ще не зіпсованих маленьких дітей. Натомість проблема виховання також опосередковано проходить у творі. Батьки головного героя не змальовані в романі. Але автор звертає увагу читачів на яскраві особистості їхніх дітей, що свідчить про непересічність самих батьків. Небажання Холдена Колфілда йти на компроміс із оточуючим світом поряд із тонкою душевною організацією хлопця пов'язане із позицією його заможних батьків, які вирішують всі його проблеми, плекаючи його інфантильність та даючи йому можливість якомога довше залишатися дитиною.

Таким чином, проблема виховання стає однією з провідних у зарубіжній літературі 50–60-х років ХХ ст. Кожен з цих творів висвітлює свій аспект зазначеної проблеми, натомість кожен з авторів презентує свою гуманістичну концепцію її вирішення.